

Mateja Hadler

Stereotipi in predsodki o Romih v izbrani mladinski prozi

Povzetek: Romi so že od nekdaj izvrstni pripovedovalci zgodb, legend in pesmi, ki so jih praviloma zapisovali drugi. Zgodbe so se po migracijski teoriji pravljic prenašale iz roda v rod ter se s selitvami iz pokrajine v pokrajino spreminjale in tudi ohranjale. Čeprav Romi za seboj niso puščali pisane literature, je njihovo izročilo staro in bogato, saj sega že v vedsko obdobje. Namensko zbiranje ljudskega in avtorskega romskega izročila je dalo dober vpogled v njihove mite in legende, pravljice in pripovedke. Tematika, povezana z Romi, pa je pogosto uporabljena tudi v slovenski mladinski književnosti. Po analizi izbranih književnih del z namensko določeno tematiko smo ugotovili, da slednja vključujejo zgodovinska dejstva, a tudi kritičen/nekritičen, sprejemajoč/nesprejemajoč odnos do glavnih ali stranskih književnih junakov. Menimo, da lahko branje književnih del z večkulturno vsebino pripomore k vzgoji za sprejemanje drugačnosti in tujosti, k vzgoji za mir in človekove pravice. V prispevku so sistematično predstavljeni vsebinski elementi, ki se pojavljajo v dveh proučevanih skupinah mladinskih besedil, in sicer v romski mladinski književnosti (avtorski in ljudski) in v slovenski mladinski književnosti s tematiko o Romih. V obeh skupinah smo izbrali primere iz proznih del mladinskega slovstva.

Ključne besede: Romi, romska mladinska književnost, romske pravljice, stereotipi, večkulturnost

UDK: 37.015.4

Znanstveni prispevek

Uvod

Sledi romskega jezika in romske književnosti segajo daleč v zgodovino. Že v *Vedah*, najstarejšem zborniku indijske književnosti, najdemo nekatere različice besed v romskem jeziku, veliko elementov in fragmentov pa je tudi nasploh iz vedskega obdobja (Djurič in Horvat Muc 2010).

Romsko prozno ljudsko in avtorsko slovstvo smo v raziskavi uporabili za prepoznavanje oblik romske literarne kulture ter posredno tudi življenjske kulture, šeg in navad. Pavla Štrukelj (2004) navaja prve omembe Romov na Slovenskem iz 15. stoletja, pogostejše pa iz 17. in 18. stoletja. Ker Romi torej že dolgo živijo v Sloveniji, je njihova kultura postala tudi del slovenske. V Sloveniji na splošno in v izbranih analiziranih delih slovenske literature s tematiko o Romih je zaznati, kot ta proces imenuje Zaviršek (2010), etnizacijo Romov, saj se njihova dejanja in značilnosti presojaajo predvsem na podlagi pripadnosti etnični skupini.

Večkulturne teme veljajo pri nas za tabujske oz. sodijo pogosto v območje problemske književnosti. Tabujsko je to, kar se zdi bralcem v kompleksnem in družbeno pogojenem sprejemanju (doživljanju, razumevanju in vrednotenju) književnih besedil za (mladega) bralca neprimerno ali celo nesprejemljivo, zato je podvrženo bolj ali manj neposredni (samo)cenzuri (Saksida 2014).

Motivi v (izbrani) mladinski romski književnosti, še zlasti v prozi, se v večini nanašajo na življenje Romov, saj njihove pravljice prikazujejo revščino in zavedanje, da so selitve del njihovega vsakdana. V književnih delih lahko prek besedil in ilustracij opazujemo revno oblečene, bosopete Rome s culami, njihovo značilno življenje, povezano z naravo in glasbo. Ponavljajo se motivi selitve, ljubezni do pesmi, plesa in glasbe, skromnega življenja in želje po lepšem življenju. Odnos med večinskim prebivalstvom in Romi je v zgodbi *Čas šole* prikazan skozi strah pred vstopom romskega otroka v šolo; zgodbo najdemo v literarnem delu Slobodana Nezirovića *Romske pravljice in pesmi* (2007).

Večkulturna tematika je postala aktualna v mladinski književnosti, posledično pa tudi pri mladih bralcih oz. v izobraževalnem sistemu. V naš izobraževalni sistem namreč vstopa vedno več otrok priseljencev, migrantov in tujcev, ki s seboj prinašajo svojo kulturo. In prav interkulturna vzgoja in izobraževanje s pomočjo večkulturne

književnosti nam lahko pomagata do boljšega učnega uspeha manjšinskih učencev, vse učence pa pripravljata za življenje v sodobni multikulturni družbi (Skubic Ermenc 2003).

Prav literatura je tista, pravi N. Šlibar (2006), ki skuša neizrekljivemu dati glas, nepojmljivemu dati podobo, nerazumljivemu najti odgovor. Umetniški prostor je namreč družbeno sprejet prostor svobode, kjer lahko obstaja vse tisto, kar je sicer porinjeno na obrobje, kar je tabuizirano, skrito, zamolčano, družbeno nesprejemljivo, kar je navidezno nepomembno, kar je izločeno iz priznanega. Je prostor, kjer lahko kraljujejo izrečeni strahovi o Romih, kjer se lahko pripovedujejo tudi romske zgodbe o tistem, česar se noče priznati in kar se z odporom in obotavljanjem sprejema.

Prispevek predstavlja izbrana književna dela in njihova skrita sporočila, ki jih lahko bralec ob branju avtorjevih besed razume na različne načine. Pomen sporočila je namreč odvisen predvsem od odnosa med ljudmi, ki bivajo skupaj. Da je negativen odnos do Romov v Evropi vsesplošen pojav, nakazujejo tudi zgodbe, pregovori in ljudske pesmi, v katerih so Romi prikazani kot ljudje, ki se selijo iz kraja v kraj in prinašajo nesrečo povsod, kamor pridejo. Takšno negativno mnenje temelji tako na drugačnosti Romov kot na neprijetnih izkušnjah, ki v odnose med Romi in Neromi vnašajo nezaupanje (Gašperšič 2004).

Za to tematiko smo se odločili, ker menimo, da je pomembna za spodbujanje vzpostavitve naklonjenih odnosov v družbi raznolikosti.

Stereotipi in predsodki o Romih

Predsodki so »predsodbe«, kjer imajo odločilno vlogo čustveni odzivi, ki so globoko usidrani v človeku in jih je težko spremeniti. Predsodki se tako kažejo v netolerantnem vedenju človeka. Stereotipna mnenja o ljudeh v povezavi s čustvi izvajajo predsodke, nepošteno, nepravilno vedenje do soljudi in zato se vrtenje v začaranem krogu diskriminacije ne ustavi (Palomares 2001, str. 8). Stereotip pa je poenostavljena generalizacija določene skupine ljudi, ki vpliva na vrednotenje pripadnikov te skupine, neupoštevaje, da obstajajo med posamezniki individualne razlike (Šlibar 2006, str. 30).

Nihče se ne rodi s prepričanji, ki temeljijo na predsodkih. Medtem ko odrašča, pa se človek neposredno in posredno uči stereotipnih mnenj in vedenj, ki diskriminirajo drugačnost. Zato menimo, da je ena izmed boljših možnosti za rešitev tega družbenega problema, da se začnemo z njim ukvarjati že v rani otroški dobi, denimo tako, da so otroci večkrat izpostavljeni večkulturni književnosti.

Da bi se izognili pastem pokroviteljstva in evrocentrizma ter utrjevanju predsodkov in stigmatizacije, je potrebne veliko empatije, saj lahko hitro zaidemo v deklarativno strpnost. Tudi prek književnosti lahko včasih nezavedno prenašamo predsodke. Predsodek je lahko »resnica« o skupini ljudi in opravičilo za človekova vsakdanja diskriminatorna dejanja.

O Romih, njihovem načinu življenja, kulturi ipd. obstajajo številna prepričanja, predsodki in stereotipi.¹ Res pa je, da so predsodki in stereotipi obojestranski. Tudi Romi ljudi, ki niso del njihove skupnosti, poznajo samo od daleč ter so si zato ustvarili določene stereotipe in predsodke o večinskem prebivalstvu. Prepričanje, da se lahko minimum človečnosti med različnimi kulturami doseže ob medsebojni strpnosti, žal ne prinaša pozitivnih sprememb. Ni dobro, da je večinska kultura »zgolj« strpna do Romov. Strpnost ne pomeni iskreno spoštovati različnost, ampak gre za diskriminirajoč pojem. Pokroviteljsko prenašanje drugih in ohranjanje hierarhičnega odnosa do podrejeno izoblikovanega drugega, kot navaja L. Burcar (2010), ohranjata tudi posodobljene diskriminatorne prakse. Strpnost je mogoče razumeti na več načinov, navaja Rošker (2010). Lahko jo razumemo kot vrednoto notranje širine posameznika ali družbe, temelječo na avtonomiji in odgovornosti do soljudi.

Vsako literarno besedilo ne glede na tematiko – romsko ali neromsko – ustvarja svoj besedilni svet, ki je vsaj v manjši meri povezan s človeško izkušnjo realnosti in sveta, čeprav se konkretno ne nanaša nanj. Literarno besedilo pa s seboj nosi tudi vrednote. Te seveda tudi v mladinskih književnih delih niso enoznačne. Vsak avtor in vsak bralec (otrok, mladostnik, odrasli) si jih interpretira po svoje.

Recepcijska teorija književnosti in komunikacijski model poučevanja književnosti v osnovni šoli sta natančno opredeljena v *Posodobljenem učnem načrtu za slovenščino* (2018). Ob tem se moramo zavedati, kot piše D. Haramija (2017), da je interpretacija odvisna od okoliščin branja, posameznikove hierarhije vrednot, družbe in kulture. Skozi vsebino raziskovanih del, ki se ukvarjajo z Romi, lahko odrasli in otroci odkrivamo romski svet, njihove vrednote in kulturo. »Vrednote so namreč tiste človeške značilnosti, v katere posameznik verjame, zato usmerjajo njegovo življenje: presojo, zastavljene cilje, dejanja.« (Haramija 2017, str. 16)

Slovenska avtorica Avsec (1999) v članku *Romski otrok* piše, da je romskemu otroku vrtec ali šola pogosto edini neposredni stik z zunanjim, neromskim svetom in hkrati prva izkušnja ločitve od staršev. Otrok dobesedno iz barake stopi v veliko šolo, polno tujih, urejenih otrok, učiteljev in ostalih zaposlenih, ki govorijo drugačen jezik ter imajo podobne in drugačne vrednote. S svojim vonjem, temno poltjo in očitnim »ciganskim« poreklom izstopa med svojimi neromskimi vrstniki, ki veliko predsodkov o Romih prinesejo od doma.

Da so se stereotipi resnično utrdili, so poskrbeli tudi Romi sami, saj so začeli dejansko živeti in delovati tako, kot jim je bilo pripisano. Status marginalcev in izobčencev jim je zagotavljal določeno moč in jim omogočal mirno življenje. Ljudje so se jih izogibali, nihče se jim ni upal postaviti po robu, njihove deviantne oblike vedenja so sprejemali in tolerirali (Jezernik 2006).

Solski prostor je okolje, v katerem se nekateri oz. večina romskih otrok prvič sreča z literaturo. Vsem mladim bralcem smo odrasli dolžni predstaviti pestra

¹ Romi so svobodoljubni, sproščeni in brezskrbni nomadi, ki nosijo živobarvna oblačila in veliko zlatega nakita. So revni, umazani in prosjačijo. Raje živijo od socialne pomoči kakor od dela. Imajo več otrok, kolikor jih lahko nahranijo ali oblečejo. Ne znajo brati in pisati in nimajo želje, da bi se tega naučili oz. obiskovali šolo. V njihovih genih je vnaprej določeno, da postanejo lopovi in preprodajalci drog. (Dosta! Dovolj!: osvobodimo se predsodkov, spoznajmo Rome! 2009, str. 24)

književna besedila, kar pomeni, da moramo od časa do časa otrokom predstaviti tudi kakšno delo s tabujsko oz. problemsko tematiko (Saksida 2009).

M. Grosman (2004) navaja, da dobro razvita medkulturna zavest omogoča spoznavanje različnih poti za osmišljanje človeškega življenja in dejstva, da imajo drugi ljudje in kulture različne poglede na razne človeške dejavnosti in na to, kaj je ali naj bi bilo človeško vredno. Ta spoznanja lahko dosežemo skozi analize večkulturnih književnih del in tako že zgodaj delujemo v smeri mirnega sožitja različnih ljudi in kultur.

Skrb zbujačo je namreč, da so že predšolski otroci izpostavljeni stereotipnim razlagam in predstavitvam o Romih. Branje tabujske literature lahko izzove ali okrepi obstoječe stereotipe. Skozi kakovostno literaturo lahko bralec razširi svoje znanje o človeštvu in sprejme modele za preprečevanje sovraštva in diskriminacije. Kakovostna književna dela so začeli strokovnjaki in praktiki zapisovati v priročnike, jih nagrajevati z literarnimi nagradami (zlata hruška, desetnica, večernica...), vse z namenom, da se bralcem predstavi bogastvo branja knjig, ter tudi za učinkovito, različnim potrebam prilagojeno knjižno in knjižnično vzgojo.

Literatura lahko pomaga testirati vrednostne sisteme in prinaša nova razumevanja, kaj lahko pomeni biti človek (Dean-Ruzicka 2014). Zato je namen prispevka pokazati smisel in možnosti za pogovore in razmišljanja, ki jih dajejo različna besedila.

Metodološki pristop

Ob proučevanju romske mladinske literature smo zbrali več kot 220 pesmi, pravljic in romanov, napisanih v slovenskem jeziku, ki jih uvrščamo v kategorijo mladinska književnost in izpolnjujejo vsaj enega od naših kriterijev. Prvi kriterij za izbor književnih del je bil avtorstvo – iskali smo ljudska književna dela in dela romskih avtorjev. Drugi kriterij je naslovnik – v tem kontekstu smo zbirali dvojezična književna dela, ki so bila zapisana v slovenskem in romskem jeziku. Tretji kriterij pa je bil književna tematika o Romih. Ta prispevek izpušča dvojezična književna dela in se osredotoča na tista, ki so bila izbrana na podlagi prvega in tretjega kriterija.

Prispevek zajema deskriptivno predstavljena izbrana književna dela, ki smo jih med proučevanjem razdelili v dve skupini. Prva skupina vključuje romsko mladinsko ljudsko književnost in književnost, katere avtor je romskega porekla. Druga skupina vključuje slovensko mladinsko književnost s tematiko o Romih, katere avtorji niso Romi. Vsem analiziranim književnim delom, ki jih navajamo v prispevku, so skupni stereotipni in večkulturni vsebinski elementi.

V prvi fazi iskanja in pregledovanja virov, torej v fazi nekritičnega branja, smo vire iskali prek kooperativnega spletnega bibliografskega sistema Cobiss. V drugi fazi pa smo si knjižne izdaje folklorne in avtorske poezije in proze izposodili iz Univerzitetne knjižnice Maribor, Pionirske knjižnice Rotovž, Knjižnice Brežice in šolske knjižnice Osnovne šole Bršljin. Uporabljene vire smo pridobili tudi s pregledovanjem monografskih publikacij, serijskih publikacij in elektronskih virov.

Uporabili smo deskriptivno metodo ter z njo proučevali in opisovali izbrana literarna dela. Komparativno oz. primerjalno metodo smo uporabili za proučevanje

in primerjanje zbrane literature z namenom odkrivati stereotipne in večkulturne podobnosti in razlike med romsko mladinsko literaturo in slovensko mladinsko literaturo s tematiko o Romih. S pomočjo lastne analize in na podlagi že opravljenih tovrstnih raziskav drugih avtorjev smo podrobneje analizirali, primerjali in odkrivali podobnosti ter razlike s poprejšnjimi ugotovitvami.

Rezultati in ugotovitve

Romska mladinska književnost (ljudska in avtorska)

V prvi skupini smo proučevali romsko mladinsko književnost (ljudsko in avtorsko), pri čemer smo iskali njene bistvene značilnosti in v nadaljevanju podobnosti s preostalimi izbranimi književnimi deli.

Po teoriji ljudske pravljice so književne osebe v pravljicah lahko ljudje, posebej živali in pravljična bitja (Haramija 2015a, str. 181). Pokazalo se je, da glavne in stranske osebe v izbranih delih večinoma nimajo osebnih imen, imajo pa individualne lastnosti, ki so lahko zelo dobre ali zelo slabe. Med njimi izstopa romska prebrisanost. V večini pravljic nastopajo osebe, poimenovane Rom, Rominja, cigan, ciganka, reven fant, mladenič, brat, mož, žena, mali človek, starka, kmet, kralj, hudič, vrag, bog, sin, car, velikan, kar ustreza teoriji pravljice, po kateri se te ne menijo za individualnost. Med analiziranimi pravljicami je v tem pogledu tudi nekaj izjem. Tako smo zasledili cigana Hodžo, Zvestega plešca, Huseina, bajeslovno bitje Ghul, Jančija, Leano Simziano, kralja Brdavsa, Močnega, romskega kralja Španko, ženo Zlato in hčerko Vilo. V zbirki *Romske pravljice* (2005) romskega avtorja Rajka Šajnoviča (2005) sta glavni književni osebi v pravljici *Deklica in kača* nepismena Matija in Pepca, ki imata hčerko Silvijo in kužka Murija. O nepismenem Uhanu, Džovali, Magdaleni ter posebej živalih kobili Suzi in konju Renu pa beremo v pravljici *Kačji kralj* prav tako avtorja Rajka Šajnoviča.

Ugotovili smo, da je dogajanje romskih pravljic postavljeno v enodimenzionalni prostor in čas, saj dogajanje, tako tisto stvarno kot čudežno, večinoma poteka v enem samem svetu oz. se tu in tam prepleta v enotno celoto. To pomembno lastnost imajo vse ljudske pravljice. Čas v pravljicah teče linearno, so pa pogosti tudi časovni preskoki, ki nas ne motijo. Književni čas v večini analiziranih pravljic je določen posredno (nekoč, nekega dne, lepega dne), enako velja za književni prostor (vas, gozd, svet, v gradu, romsko naselje, graščina). Pravljice imajo podobne začetke, zgodba se kmalu zaplete in po uspešno opravljenih preizkušnjah sledi v večini srečen konec. V zbirki ljudskih pravljic *Ciganske pravljice* (1959) se pravljice *Zvesti plešec* (dobi imenitno službo v graščini), *Grofična* (fevdalni okvir – pojmovanje hčere kot objekta, saj grof da svojo hčer mlademu slikarju za ženo) ter *Mačeha in pastorka* (pastorka postane carjevičeva žena, kasneje pa tudi carica) končajo srečno z ekonomskega stališča. Pripovedovalec v analiziranih pravljicah je tretjeoseben. Velikokrat se zgodba trikrat ponovi. V ljudski pravljici *Ljudje iz rib* se denimo zgodba ponovi prvi, drugi in tretji dan. Prvi dan glavni junak kači odseka eno glavo in ji izreže jezik, ga spravi v žep ter se vrne v kavarno (redko pravljični prostor). Drugi in tretji dan se zgodba

ponovi in tako kači odseka vse tri glave ter v žep spravi vse tri jezike. Zasedili smo tudi veliko preobrazb. V ljudski pravljici *Žena kača* se preobrazba zgodi dvakrat, saj se zaradi mladeničeve prelomljene oblube pravljica ne konča srečno, žena se namreč ponovno spremeni v kačo in zleze nazaj v luknjo. O preobrazbi vrtnice v žensko pa beremo v pravljici *Vrtnica z groba* Imerja Traje Brizanija (2000).

Romsko kulturo močno zaznamuje verovanje v srečo. Romi vsako pomlad, ko slišijo petje kukavice, vržejo denar, drobiž, v smeri njenega petja, saj verjamejo, da jim bo to prineslo srečo (Šajnovič 2015). V ljudski pravljici *Žena kača* bo tistega, ki bo dovolil, da mu kača zleze v nedrja, in jo bo poljubil, doletela velika sreča. V ljudski pravljici *Grofič in čarovničina hči* si glavni junak prisluži srečo, ko od razbojnikov z zvijačo dobi sedlo in uzdo, ki te spravi, kamor želiš (Kuret 1959). Tudi v delu *Kasandra* (2006) pošljejo glavno književno osebo od doma po srečo v širni svet.

Ljudske pravljice sodijo k ustnemu slovstvu, ki se je ohranjalo s pripovedovanjem. Avtorstvo je v večini anonimno, znani pa so pripovedovalci in zapisovalci, ki so različice podobnih pravljic zapisovali v različnih delih sveta, kar pojasnjuje obstoj skoraj enakih zgodb, ki so zapisane malo drugače (Haramija 2015a, str. 179). Značilnosti ljudske pravljice in analiziranih romskih pravljic so torej enodimenzionalnost, pravljlična zgradba oz. struktura, tipični začetki in konci, književne osebe, književni prostor in čas, pravljlična števila, prepovedi, zapovedi in prerokbe ter čudeži (Haramija 2015a, str. 180–185).

Ugotovili smo, da so glavni liki ljudskih in avtorskih romskih pravljic tudi živali, denimo lisica, medved, zajec, konj, sinička, srna in srnjak, koza, mravlja, zlata ribica, pes, ki na posreden način v živalskih pravljicah in basnih razkrivajo človeške lastnosti. Med zbranimi deli mladinske književnosti se lik živali pojavlja tako v poeziji kot v prozi. Živali so bile od nekdaj del človekovega življenja, poseben odnos pa se nakazuje prav med otrokom in živalmi. D. Haramija (2015b) je v delu *Vloga živali v mladinski književnosti* dokazala priljubljenost živalskih literarnih likov in povezavo z otrokovim kognitivnim razvojem. Živali kljub temu, da govorijo, v analiziranih pravljicah ohranjajo lastnosti svoje živalske vrste. Pogosta je tudi metamorfoza človeka v žival in obratno. Pogosto uporabljen je motiv kače, saj kača nastopa celo kot glavni ali stranski lik. V pravljici Rajka Šajnoviča (2005) *Deklica in kača* z zeliščarjevo pomočjo iz Silvijinega trebuha prileze kača. Tej kači je nekoč pod jablano zadišalo mleko v steklenički, in ko ga je popila, je zlezla mali Silviji v usta in popila še mleko v trebuščku. Kot kačji mladiček še ni imela strupa v sebi in se je privadila na mleko. A majhna kača je zrasla v veliko in grdo kačo in še kak dan in Silvijin trebušček bi počil, deklica pa umrla. Kača ima v pravljicah večinoma negativno konotacijo, so pa tudi izjeme. V ljudski pravljici *Velika kača* (Kuret 1959) cigan sreča govorečo kačo. Rom v pravljici kačo izkorišča in na njen račun zaživi lagodno življenje.

Motivi v pravljicah se ponavljajo in prepletajo, tako da ni nič nenavadnega, če se v pravljici pojavi več motivov. Razlik glede na avtorstvo oz. izvor pravljice v motivih v glavnem nismo zasledili. Motivi selitve, preseljevanja, izgnanstva in nomadskega življenja prevladujejo kot tipični v večini pravljic, tako v romskih kot v tistih z romsko tematiko. Gre za etiološke pravljice, v katerih je prikazan vzrok za položaj romskega ljudstva. Ljudska *Legenda o izvoru Romov ali zakaj se Romi*

*selijo*² uporablja prav motiv selitve. Tudi ljudska legenda *Kako je nastal Rom* na koncu poudarja motiv selitve, potovanja in izgnanstva, saj pravi, da so Romi še danes preganjani od preostalih »figur«, ki so bile ljubosumne na lepo zagorelo barvo (Nezirović 2007).

Z motivom selitve se prepleta in je z njim tesno povezan motiv revnega in skromnega življenja, ki ga zasledimo v skoraj vseh analiziranih književnih delih. »Pravljčni motiv otroka, s katerim grdo ravnajo in ga zavračajo starejši bratje in sestre, je znan v vsej zgodovini pravljic, zlasti v različicah *Pepelke*« (Bettelheim 1999, str. 149). Pokazalo se je, da tudi romska mladinska književnost pozna motiv *Pepelke* v ljudskih pravljicah *Dekle in mačeha* (Kuret 1959, str. 43) in *Mačeha in pastorka* (prav tam, str. 62).

Očitno je, da čudežni predmeti, čudežni pripomočki z nenavadnimi močmi tudi v romskih pravljicah rešujejo junake in jih vodijo k uspehu. V ljudski pravljici *Srečni bedak* (Kuret 1959) imamo čudežni predmet, namizni prt, na katerem se ob besedah »Prtiček, pogrni se« pojavi obilna večerja. V pravljicah *Mladi vrtnar* (Kuret 1959), *Carjevič videc* (Kuret 1959) in *O revnem Romu* (Traja Brizani 2000) je uporabljen zelo star motiv³ čudežnega prstana, s katerim je treba trikrat podrgniti ob skalo in že se pojavi mladenič, ki izpolnjuje želje. V analiziranih pravljicah smo zasledili še drag čarobni kamen, čarobno lusko, čarobni zlati las, čarobne majhne kroglice, čarobno palico, lonec, zvonček in čarobno gorjačo. Ti čarobni predmeti se večkrat povezujejo s pravljničnimi bitji. Tako beremo o vilah, vragu, bogu, zmajih, bajeslovnem bitju Ghulu z ljudožerskimi navadami, čudežnem jelenu, jagnjetu s človeškimi lastnostmi. Junakov položaj se spreminja ne zaradi njegovih dejanj, temveč z zunanjo pomočjo, torej s čudežem ali čarovnijo. V tem pogledu smo ugotovili, da teorija ljudske pravljice velja tudi za romske ljudske pravljice.

Eno izmed zelo perečih področij ne samo v literaturi, ampak tudi sicer je položaj romskih žensk. Negativen odnos do ženske razberemo iz ljudske pravljice *Žival v hlevu* (Brezar 2006), kjer vrag reče Romu, da ga bo odnesel, a mu ponudi možnost, da mu prizanese. V hlevu mora do večera imeti takšno žival, ki je vrag do tedaj še ni poznal. Rom v hlev postavi svojo golo ženo in jo privede k jaslim, tako da stoji na vseh štirih. Zvečer vrag prizna, da takšne živali še ni videl, in prizanese Romu (Brezar 2006, str. 32). V pravljici *Nespametni Rom* postane ta s pomočjo vile (svoje žene) najbogatejši Rom na svetu. A bogastvo ga privede do tega, da začne piti, doma pa na ženo kriči, jo zaničuje in večkrat celo »zverinsko pretepe« (Šajnović 2000, str. 110).

Romska ženska je v književnosti prikazana kot lepa, a lena, nesramna, prebrisana. Omejena je skoraj izključno na vlogo matere, gospodinje in žene. Opazili smo, da je položaj romske ženske v romskih ljudskih pravljicah izredno podrejen in stereotipen. Tradicionalno je bila vloga romskih žensk tudi v dejanskem življenju

² Govori o indijskem kralju, ki v strahu za življenje svoje edine hčere Gan na skrivaj pokliče romskega poglavarja. Izroči mu svojo hčer in mu naroči, naj jo vzgoji kot svojo lastno potomko. Gan res odrasča med Romi s svojim »bratom« Čenom. Ta se vanjo zaljubi in z njo celo poroči, saj pozna skrivnost. Ker drugi Romi ne razumejo in ne odobravajo tega zakona, se romsko ljudstvo razdeli na dva dela. Čena in njegove privrženice preženejo in od takrat se »Čen s svojim ljudstvom seli in ne sme prespati dve noči na istem mestu in se dvakrat napiti vode iz istega vodnjaka« (Nezirović 2007, str. 14).

³ To je čarobni predmet od antike do danes.

omejena, danes pa so vedno bolj dejavne, nekatere so na pomembnih položajih, na primer predsednice sveta romske skupnosti, romske svetnice, novinarki, romske pomočnice v šolah, predsednice romskih združenj, aktivistke in prostovoljke. Ne moremo pa mimo dejstva, da je teh pripadnic romske skupnosti, ki so visoko izobražene in zaposlene, le peščica. Romskim ženskam je zaradi izrazite patriarhalnosti romskega okolja težje kot slovenskim ženskam (Humljan Urh 2011).

Obstajata dva poglobljena načina stereotipiziranja romskih žensk. Prvi romske ženske prikazuje kot plesalke, pripravljene, da zapeljejo kateregakoli moškega, vročekrvne, eksotične in živahne; v tej zvezi so tudi vedeževalke, ki lahko priključijo prekletstvo. Drugi vidik prikazuje romske ženske kot umazane, s številnimi otroki, njihovi moški jih pretepajo in širša družina izkorišča. Čeprav zakonsko to ni dovoljeno, se poročijo pri enajstih letih in imajo prvega otroka pri trinajstih. V povezavi s prvim stereotipom je treba poudariti, da imajo tradicionalne romske ženske zelo močne moralne vrednote (Dosta! Dovolj!: osvobodimo se predsodkov, spoznajmo Rome! 2009).

Romi so tudi v romski mladinski književnosti stereotipno glasbeniki. Motiv Roma kot glasbenika uporabi Slobodan Nezirović v *Legendi o ukradeni violini* (2007), najdemo ga še v ljudski pravljici *Kako so nastale gosli* (2006). Še posebno v literaturi se ples kaže kot edinstvena lastnost romske tradicionalne kulture in Rome predstavlja kot »eksotično ljudstvo«. Glasba je vsekakor prej sposobnost ali obrt za preživetje kakor pa lastnost romske kulture. Niso vsi Romi glasbeniki, nekatere skupine pa so se v tem specializirale. Nekatere so zaslovele, potem ko je njihovo muziciranje postalo poklic.

Ugotovili smo, da imajo analizirane pravljice veliko skupnih značilnosti s tako imenovano evropsko pravljico, kot so jo utemeljili M. Luthi in brata Grimm, a ne smemo zanemariti, da je njihova narava precej bolj abstraktna in tako težje razumljiva tudi odraslim bralcem. Nedvomno lahko ugotovimo, da romske pravljice niso bile prilagojene otrokom, saj vsebujejo krute kazni in temačnejši dogajalni potek. Pojavlja se tudi izrazito vraževerje – motivi vraga, boga in čarobnih dogodkov. Gre za verovanje v magično, v nenavadno skrivnostno moč pojavov, dogodkov, predmetov, stvari in bitij. Pogostost uporabe pokristjanjenih prvin v literaturi je odsev vraževerja v vsakdanji romski kulturi.

Ugotavljamo, da je za ljudsko književnost nasploh (tudi slovensko) značilno poudarjanje patriarhalnih vrednot. V romski družini je patriarhalna ureditev ena izmed temeljnih značilnosti romske kulture. Značilno je sobivanje treh generacij, najpomembnejšo vlogo in poseben položaj imajo starejši člani – starešine, ki rešujejo probleme in spore (Dosta! Dovolj!: osvobodimo se predsodkov, spoznajmo Rome! 2009).

V proučevani literaturi obstaja vera v prihodnost, človečnost, saj prevladuje prepričanje, da dobro zmaguje, kar je tudi običajna sestavina mladinske književnosti, katere bistvena naloga je obvarovati mladega bralca pred zlom. V ljudskih in avtorskih romskih pravljicah je veliko zla, grozodejstev in nasilja, a v razpletu večinoma zmaguje dobro. Zlo je v večini primerov začasno in minljivo sredstvo za dobre namene. Bistvena funkcija literature je torej komunikacija med bralcem in literarnim besedilom (Švajncer 1991, str. 53–56). N. Šlibar (2008) navaja, da v nasprotju z globalizacijskimi trendi in težnjo k uniformiranju ljudi in sveta litera-

tura pospešuje senzibilizacijo, ker izostruje zaznavanje sveta in spodbuja empatijo. M. Švajncer med drugim piše, da imajo prav pisatelji in pisateljice to čudežno moč, da na ruševinah slabega sveta v svoji domišljiji snujejo boljši in lepši svet za otroke. Dejstvo je, da je nemogoče integrirati tujo (v našem primeru romsko) kulturo in jo pri tem ohraniti nedotaknjeno. Velja pa tudi nasprotno: ni mogoče integrirati po logiki multikulturalnosti in ohranjati nedotaknjeno večinsko kulturo (Kovač Šebart in Krek 2003).

Slovenska mladinska književnost s tematiko o Romih

V analiziranih izbranih delih slovenske mladinske književnosti s tematiko o Romih smo večkrat zaznali utrjevanje stereotipov in predsodkov. Pri tem smo opazovali odnose romskih z neromskimi liki, odnos pripovedovalca do Romov ter iskali stereotype in predsodke, ki so jih pisatelji zavedno ali nezavedno vnesli v besedila. Dela smo namenoma analizirali kronološko, po letu nastanka, saj smo želeli ugotoviti, ali se odnos avtorjev in večinskega prebivalstva do Romov skozi družbeni razvoj spreminja ali ostaja enak.

Delo Lojzeta Zupanca *Velikan Nenasit: belokrajinske pripovedke* je bilo izdano leta 1944. Ena izmed teh pripovedk ima naslov *Kako so v Metliki obesili cigana*. Uporabljena sta motiva revščine (kraja goske zaradi lakote) in stereotipne romske prebrisanosti, s katero se Rom reši smrti na vislicah. Tudi književno delo, ki je nastalo v letu 1959, *Okameneli cigani*, prikaže takratno družbeno dogajanje in miselnost, polno predsodkov. V tej pripovedi jugoslovanskega pisatelja Branka Čopića skozi naslednje citate »Odidite, za božjo voljo«, »Izgubite se, nadležneži taki«, »Nepripravljani ciganski« zaznamo odnos vratarja oz. večinskega prebivalstva do Romov. V dvakratno nagrajenem mladinskem romanu *Beli ciganček* Vidoeja Podgorca (1970) se prepletajo različni stereotipni motivi, najpomembnejši so gotovo otrok brez staršev, revščina, nesprejemanje različnosti, motivi iz romskega življenja in potovanja iz kraja v kraj.

Na območjih Slovenije, v Prekmurju in na Dolenjskem, kjer še danes živi precej Romov, so ti našli svoj prostor tudi v večinski ljudski pripovedi. V njej niso prikazani negativno le kot zmikavti, temveč bolj kot prebrisanci, ki se znajdejo v vsaki situaciji in jo obrnejo v svojo korist. To je o Romih v zbirki prekmurskih ljudskih pripovedi z naslovom *Slepi bratec* zapisal tudi njen zbiratelj in urednik Pavle Rožnik (Rožnik 1981, str. 289–290). V vseh teh prekmurskih ljudskih pripovedih so Romi poimenovani cigani. V pravljicah *Trije jajčki*, *Tat*, *Slanina* in *Najlepše sanje* (ta pravljica ima tudi različico z naslovom *Prefrigani cigan*) so povezani s prevaro in lažmi. V ljudski pravljici *Trije jajčki* beremo tudi o cigankinih preobrazbah iz deklice v peno, iz pene v zlato ribico, iz zlate ribice v lusko, iz luske v zlato hruško in iz trske spet v deklico.

V zgodbi *Kraljevi sin* je mogoče opazovati predstave, ki jih je večinsko prebivalstvo imelo o Romih. V njej je Rom prikazan negativno, saj je zvit in premeten, izsiljevalski, lažniv in škodoželjen. Gre za primer črno-bele tehnike pripovedovanja, saj je kraljevič ob ciganu nemočna žrtev. Cigan je negativen, črn lik, kraljevič pa

pozitiven, bel lik. Zgodba *Kraljevi sin* (str. 194) je zapisana v znanstveni monografiji Monike Kropelj Telban *Pravljica in stvarnost, odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljičah in povedkah ob primerih iz Štrekljeve zapuščine* (1995).

Osrednje mesto med romskimi vrednotami imajo ljubezen, sreča in svoboda. To zaznavajo tudi še danes aktivni slovenski avtorji, ki v svoja književna dela vnašajo motive, povezane z Romi. V analiziranih delih smo zasledili ljubezen do glasbe, plesa in pesmi, ljubezen med dvema človekoma, kjer moramo omeniti glavni književni osebi Gustija in Zaliko iz zbirke *Mislisce* Ferija Lainščka (2000). Medsebojna ljubezen ju napolnjuje s tako veliko srečo, da jo v obliki glasbe in plesa delita z drugimi ljudmi.

Tudi Jana Zirkelbach na koncu knjige *Cosmin: O dečku, ki je odšel, da bi se naučil življenja* v spremni besedi ugotavlja, da je večinsko mišljenje o Romih v Sloveniji žal še vedno polno stereotipov, predsodkov, strahu, ki jih občutimo, ko se srečamo s pripadniki Romov na mestnih ulicah ali ko zaidemo v romska naselja (Gündisch 2006, str. 158).

Zgodba Sabine Koželj Horvat, ki deluje pod psevdonimom Ann Brush, *Med dvema ognjema* (2007) pa po mnenju Marjance Ajše Vižintin presega stereotipe, predsodke o Romih: romski otroci se hočejo izobraževati in imajo pri tem podporo staršev; so proti krajam in se zavzemajo za pozitivne odnose s Slovenci. V zgodbi je poudarjen slovenski predsodek do Romov: če se zgodi kraja, zanjo obtožijo najbližjega Roma, pa čeprav nima z njo ničesar (Vižintin 2010, str. 366).

Branje kakovostne književnosti, ki vsebuje idejo večkulturnosti, lahko pripomore k preseganju stereotipov o Romih. Kot zgleden primer naj na tem mestu omenimo tudi literarno delo *Kebarie* Janje Vidmar, ki je izšlo leta 2010. Avtorica je za to domišljeno, dinamično in napeto pripoved, v kateri je uporabila tudi romske izraze, prejela pohvale uredniškega odbora, ki pripravlja *Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig*. Vanjo je postavila sodobna sporočila o drugačnosti in sožitju, medkulturnem dialogu, večjezičnosti in temeljnih človeških vrednotah, kot so ljubezen, resnica in zvestoba. Roman *Kebarie* je bil leta 2010 nominiran za večernico, leta 2011 je prejel znak za kakovost otroških in mladinskih knjig zlata hruška ter leta 2013 nagrado desetnica.

Spoštljivost, ki dejansko presega stereotipno razlago življenja Romov, najdemo pri redkih avtorjih. Besedo cigan zunaj konteksta stereotipov in predsodkov uporablja Feri Lainšček. V analiziranih mladinskih delih Ferija Lainščka najdemo odlomke, iz katerih razberemo, da je avtor Romom naklonjen. Verjetno je njegov odnos posledica poteka njegovega življenja, saj se je z Romi srečeval že v otroštvu, živeli so namreč na robu njegove domače vasi. Romi v Lainščkovih mladinskih literarnih delih pogosto nastopajo, v delih, ki sodijo v književnost za odrasle, pa še pogosteje. Prej omenjene *Mislisce* so leta 2001 prejele nagrado večernica za najboljše slovensko mladinsko literarno delo.

V pravljici *Mesečinska struna* (2015) avtorica Svetlana Makarovič upodobi mladega in nadarjenega romskega violinista Tiborja. Avtorica je zapisala, da »[v] presunljivi baladni pravljici mladi in nadarjeni ciganski violinist Tibor podleže pohlepu in zato izgubi svoj izjemni talent. Mesečinska struna govori o tem, da se umetnik pred apriorno avtoriteto nikoli ne sme prikloniti tako globoko, da poljubi tla. Če to stori, mu ugasne zvezda, mesečina vzame struno nazaj in violina utihne

za zmeraj.« Knjiga *Mesečinska struna* je dobila nagrado za izvirno leposlovno delo.

Književni deli *Oba sva samo otroka* (Gligič 2010) in *O dečku, ki se je bal vode* (Podgoršek 2009) sta označeni kot problemski slikanici, saj poudarjata stereotipe o romskem prebivalstvu, kot so neredno umivanje, strah pred vodo, izločenost iz družbe in revščina.

Večinoma pa so v analiziranih izbranih književnih delih v zvezi z Romi uporabljeni motivi prevare, iznajdljivosti, številčne družine in naivnosti. Že sama uporaba besede cigan je največkrat neprimerna. V etimološkem slovarju slovenskega jezika (M. Snoj) sta ob geslu cigan zapisani razlagi goljuf in prevarant. Poimenovanje cigan je znano tudi v drugih srednje- in vzhodnoevropskih jezikih. Izviralo naj bi nekje iz 9. stoletja iz grške besede *athinganoi*, ki je, če je domneva pravilna, prvotno pomenila nedotakljiv. Beseda cigan v romščini torej sploh ne obstaja. O uveljavitvi imena Rom piše Pavla Štrukelj v svojem zgodovinskem pregledu z naslovom *Tisočletne podobe nemirnih nomadov*. Rom pomeni človek, v množini pa ima obliko Roma in pomeni ljudje. Besedo naj bi poznale vse skupine Romov, uporabljajo pa jo še danes, ko mislijo na človeka svojega rodu (Štrukelj 2004, str. 16). To poimenovanje se je uveljavilo v novejšem času predvsem zaradi negativnega prizvoka besede cigan.

Sklep

Namen prispevka je sistematično predstaviti vsebinske elemente, ki se pojavljajo v dveh proučevanih skupinah mladinskih besedil, v romski mladinski književnosti (avtorski in ljudski) in v slovenski mladinski književnosti s tematiko o Romih. V obeh skupinah smo izbrali primere iz proznih del mladinskega slovstva. Ob tem prispevek pregledno in sistematično predstavlja prisotnost stereotipov in predsodkov v izbrani mladinski književnosti in kaže potencial večkulturne književnosti za njihovo preseganje.

Spoznanja, ki smo jih pridobili s proučevanjem in literarno analizo romskih avtorskih in ljudskih književnih del, ponujajo pomemben vpogled v romsko kulturo in omogočajo boljše razumevanje Romov. Čeprav Romi za seboj niso puščali pisane literature, je njihovo izročilo staro in bogato. Ugotovili smo, da je največje število knjig z romskimi pravljicami in pesmimi bilo objavljeno šele konec 20. stoletja. Razbrali smo, da motivi v izbrani romski književnosti v večini prikazujejo dejansko življenje Romov, saj so njihova književna dela, namenjena otrokom, polna revščine in zavedanja, da so selitve del njihovega vsakdana. Osrednje mesto v okviru romskih vrednot imajo ljubezen, sreča in svoboda. Analiza izbranih pravljic je pokazala, da se tudi romske pravljice, kot pravljice večine ostalih narodov, snovno vrtijo v istem krogu kot pravljice narodov, med katerimi so Romi živeli. Skozi romsko mladinsko folklorno in avtorsko prozo smo ugotovili, kako močno prisotno je v romskem življenju vraževerje, ki se kaže predvsem v izraziti uporabi vraga, boga in hudiča. Motivi selitve, preseljevanja, potepanja, izgnanstva, življenja brez korenin in svobodnega življenja tako prevladujejo kot tipični in značilni v večini pravljic – tako v romskih kot v tistih z romsko tematiko. V romskih pravljicah so prisotne

značilnosti pravljice, ki jih najdemo v teoriji folklorne oz. ljudske pravljice (enodimenzionalnost, pravljična zgradba oz. struktura, tipični začetki in konci, književne osebe v pravljicah, književni prostor in čas, pravljična števila, prepovedi, zapovedi in prerokbe ter čudeži). Verjamemo, da se lahko skozi večkulturno književnost omilita nesprejemanje in etiketiranje romske skupnosti v okolju, kjer ima pogosto negativno konotacijo.

Slovenska mladinska literatura s temo o Romih, ki smo jo zajeli v naši raziskavi, izkazuje v večini kritičen, nesprejemajoč odnos do Romov. Na podlagi ugotovitev analize omenjenih del lahko zapišemo, da so liki Romov v slovenski literaturi predstavljeni precej stereotipno, saj imajo pogosto negativen predznak, negativen je tudi odnos okolice do njih, njihovi poskusi prilagoditve oz. priključitve večinski kulturi so po navadi še vedno neuspešni. Kronološko zastavljena analiza literarnih del ni pokazala, da bi se odnos neromskih avtorjev in večinskega prebivalstva do Romov skozi družbeni razvoj kaj spremenil. Veliko stereotipov o Romih je prešlo v konvencionalno rabo in zelo malo se poudarja, da so informacije, ki so zajete v mladinski literaturi, časopisih, filmih, televiziji, glasbi in gledališču, stereotipne (Vogel in Elsasser 2001). Slovenska literatura se namreč še vedno nagiba k fobiji, kjer je tuja kultura v odnosu do izvorne pojmovana kot manjvredna.

V celoti lahko rečemo, da je romska pravljica močno drugačna od tiste, ki jo za »lahko noč« poslušajo slovenski otroci (Muca Copatarica, Zvezdica Zaspanka, Šivilja in škarjice, Pod medvedovim dežnikom, Sapramiška). Pravljični lok je drugačen, nekaterih tem in motivov si ne morejo zamišljati, ker niso del njihovega ne realističnega ne domišljjskega horizonta pričakovanj. Kljub temu pa so otroci sposobni dojeti modrosti in etična sporočila ter smisel pravljic drugih civilizacij. Menimo, da jim lahko odrasli celo pomagamo, če jim predstavimo tudi večkulturne pravljice. Saksida (2006) denimo piše, da je branje »pot preko meja vsakdanjosti«, bralčeva ustvarjalnost ob branju pa prvovrstna možnost za izražanje lastnih stališč, pa tudi problemov in stisk. Skozi večkulturno književnost se lahko bralec sprašuje o lastni individualnosti, identiteti ter povezanosti z drugimi bitji in naravo.

Ključnega pomena je torej, da se z vso skrbnostjo in tehtnim premislekom ukvarjamo z večkulturno književnostjo, če želimo preseči stereotipe in predsodke, ne le o Romih, ampak tudi o drugih skupinah priseljencev in migrantov. Na žalost je v odnosu večinske kulture do Romov še vedno zaznati nestrpnost in pokroviteljstvo.

Literatura in viri

- Avsec, T. (1999). *Romski otrok. Različnim otrokom enake možnosti*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.
- Bettelheim, B. (1999). *Rabe čudežnega: o pomenu pravljic*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Brezar, M. (2006). *Belokranjske in romske pravljice*. Lokve pri Črnomlju: Kulturno romsko društvo Vešoro.
- Brizani Traja, I. (2000). *Le ostanite – Romi gredo*. Celovec: Mohorjeva založba.
- Brush, A. (2007). *Med dvema ognjema*. Šmarješke Toplice: Stella.

- Burcar, L. (2010). Multikulturalizem in diskurz tolerance v dobi globalnega kapitalizma in neorasizma. *Šolsko polje: revija za teorijo in raziskave vzgoje in izobraževanja*, 21, str. 151–180.
- Ćopić, B. (1959). *Okameneli cigani*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Dean-Ruzicka, R. (2014). Romani Characters in Young Adult Holocaust Literature. *Children's Literature in Educations*, 45, str. 211–224.
- Djurić, R. in Horvat, J. (2010). *Zgodovina romske književnosti*. Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije.
- Dosta! Dovolj!: osvobodimo se predsodkov, spoznajmo Rome: priročnik*. (2009). Ljubljana: Informacijski urad Sveta Evrope v RS: Urad vlade RS za narodnosti.
- Gašperšič, M. (2004). Romski problem mora prepoznati država. V: J. Pezelj, M. Kumer in S. Mesojedec (ur.). *Sobivanje?* Novo mesto: Kulturni center Janeza Trdine, str. 75–90.
- Gligič, M. (2010). *Oba sva samo otroka = Duj hinjam samo chavora*. Trebnje: Romsko društvo Romano drom.
- Grosman, M. (2004). *Književnost v medkulturnem položaju*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Gündisch, K. (2006). *Cosmin: [o dečku, ki je odšel, da bi se naučil življenja]*. Ljubljana: Grlica.
- Haramija, D. (2015a). *Modrost pravljicne školjke: izbor svetovnih pravljic*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Haramija, D. (2015b). *Vloga živali v mladinski književnosti*. Murska Sobota: Franc-Franc.
- Haramija, D. (2017). Vrednote v sodobni mladinski prozi. *Otrok in knjiga*, 99, str. 15–28.
- Jezernik, B. (2006). »Zakaj pri nas žive Cigani in Romi«: narativne podobe Ciganov/Romov. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.
- Kovač - Šebart, M. in Krek, J. (2003). Romi v Sloveniji: vprašanja izobraževanja, multikulturalizma in integracije. *Sodobna pedagogika*, 54 št. 1, str. 28–43.
- Krojež Telban, M. (1995). *Pravljica in stvarnost, odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljicah in povedkah ob primerih iz Štrekljeve zapuščine: Kraljevi sin*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- Kuret, N. (1959). *Ciganske pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lainšček, F. (2011). *Mislice: deset pravljic*. Murska Sobota: Franc-Franc.
- Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur*. (1975). Weinheim Basel: Beltz, Pullach bei München.
- Ljudska pravljica. (2006). *Kako so nastale gosli*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Makarovič, S. (2015). *Mesečinska struna*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Nezirović, S. (2007). *Romske pravljice in pesmi = Romane paramiëetajdilja*. Velenje: Romsko društvo Romano vozo; Murska Sobota: Klar.
- Palomares, S. (2001). *Spodbujanje strpnosti in spoštovanja drugačnosti*. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti.
- Podgorec, V. (1970). *Beli ciganček*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Podgoršek, M. (2009). *O dečku, ki se je bal vode*. Kranj: Damodar.
- Posodobljeni učni načrt za slovenščino*. (2018). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.
- Romski otroci iz romskega naselja Kamenci, (2006). *Kassandra: romska pravljica*. Kamenci: Romsko društvo Romano pejtaušago; Murska Sobota: Eurotradeprint.

- Rožnik, P. (1981). *Slepi bratec: prekmurske ljudske pripovedi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Rošker, J. (2010). Multikulturalnost in diktatura strpnosti. *Šolsko polje: revija za teorijo in raziskave vzgoje in izobraževanja*, 21, str. 137–149.
- Saksida, I. (2006). Komunikacijski pouk književnosti. *Otrok in knjiga*, 67, str. 46–49.
- Saksida, I. (2009). Kaj je primerna knjiga? – Le kakšno vprašanje je to? *Otrok in knjiga*, 76, str. 25–33.
- Saksida, I. (2014). Tabuji v mladinski književnosti, kritično branje in Cankarjevo tekmovanje. *Otrok in knjiga*, 91, str. 25–35.
- Skubic Ermenc, K. (2003). Komu je namenjena interkulturalna pedagogika? *Sodobna pedagogika*, 54, št. 1., str. 44–58.
- Snoj, M. (2016). *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Šajnovič, R. (2000). *Biti Rom, romski otrok = Ovi Rom, romano čavoro*. Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba.
- Šajnovič, R. (2005). *Romske pravljice = Romane vištorje*. Novo mesto: Goga.
- Šajnovič, R. (2015). *Romano mothavibe i vištorje = Romske zgodbe in pravljice*. Ljubljana: Center šolskih in obšolskih dejavnosti.
- Šlibar, N. (2006). *Barve strpnosti, besede drugačnosti, podobe tujosti: vzgoja za strpnost in sprejemanje drugačnosti preko mladinske književnosti*. Ljubljana: Center za pedagoško izobraževanje, Filozofska fakulteta.
- Šlibar, N. (2008). *Sedmero tujosti literature – ali: O nelagodju v/ob literaturi: literatura kot tujost, drugost in drugačnost*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.
- Štrukelj, P. (2004). *Tisočletne podobe nemirnih nomadov*. Ljubljana: Družina.
- Švajncer, M. (1991). Etika in mladinska književnost. *Otrok in knjiga*, 32, str. 53–56.
- Vidmar, J. (2010). *Kebarie*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Vižintin, M. A. (2010). Podobe priseljencev in etničnih skupnosti v sodobni slovenski mladinski književnosti. V: A. Zupan - Sosič (ur.). *Obdobja 29. Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, str. 363–369.
- Vogel, A. W. in Elsasser, N. (2001). Rome (Gypsies) Merime and School. *Theory Into Praticce*, str. 70–72.
- Zaviršek, D. (2010). Etnizacija in patologizacija Romov in romskih skupnosti: socialno-antropološki in socialnodelavni teoretski koncepti. *Socialno delo*, 49, str. 85–97.
- Zupanc, L. (1944). *Velikan Nenasit: belokrajinske pripovedke*. Ljubljana: Murenček.

Mateja HADLER (Primary school Bršljin, Slovenia)

THE PRESENCE OF STEREOTYPES AND PREJUDICES ABOUT ROMA PEOPLE IN SELECTED YOUTH PROSE

Abstract: The Roma people have always been excellent tellers of stories, legends and songs, which were usually written by others.

According to migratory theory of fairy tales, these were changed and preserved by transferring from generation to generation from landscape to landscape. Although the Roma did not leave behind any written literature, their tradition is old and rich, dating back to the Vedic period. The dedicated collection of folk and author Roma traditions gave a good insight into myths and legends, fairy tales and tales. The Roma theme is also widely used in Slovenian youth literature. After analysing selected literary works with a specific topic, we have found that they carry historical facts, but also a critical / uncritical, acceptable / unacceptable attitude towards the main or side literary character. It is believed that reading literary works with multicultural content can contribute to education for accepting otherness and foreignness, and also for peace and human rights. The article systematically presents the content elements that appear in the two groups of youth literature texts studied, namely in Roma youth literature (author and folk) and in Slovenian youth literature on Roma issues. In both groups the examples from prose works of youth literature have been collected.

Keywords: Roma people, Roma youth literature, Roma fairy tales, stereotypes, multiculturalism

E-mail for correspondence: mateja.hadler@brsljin.si